

Streszczenie

W swojej rozprawie poddaję analizie wpływ środków, obrazów i tematów związanych z postapokalipsą na dyskurs teatralny. Próbuję zbadać metody kreacji obrazów postapokaliptycznych i staram się zdefiniować ich cel. Wizualizacja postapokalipsy w teatrze jest pretekstem do pogłębionej refleksji nad dziejami ludzkości (przeszłości, teraźniejszości a także przyszłości). Na poziomie estetycznym daje szerokie możliwości ukazania istotnych przemian naszej epoki: zmiany wartości, rozwoju lub kryzysu etyki, postępu nauki i technologii.

W rozprawie wyróżniam trzy podstawowe obrazy postapokaliptycznej rzeczywistości, które powstały w zależności od czynnika wywołującego daną katastrofę. Opisuję symboliczne obrazy pobojuwiska, pofabrycznych pustostanów i śmieciowisk, które są przedstawieniem świata po końcu pewnych epok, etapów cywilizacyjnych. Stają się one cezurą wyznaczającą ów odmienny od poprzedniego porządek istnienia, przecież dla sztuki postapokaliptycznej, która zapowiada i opisuje zbudowany na popiołach nowy świat, początkiem jest koniec. W ten sposób strukturę rozprawy organizują trzy „obrazy źródłowe” (termin stworzony na użytek niniejszej pracy, by w metaforyczny sposób ująć wizualne interpretacje tematu postapokalipsy w teatrze), które porządkują narracje dwutorowo: ze względu na źródło katastrofy oraz chronologicznie.

W pierwszym rozdziale *Krajobraz po wojnie. W cieniu posthistorii* poddaję analizie sceniczne obrazy konfliktów zbrojnych zakorzenionych w doświadczeniach XX wieku, będących pokłosiem dwóch wojen światowych oraz zimnej wojny. Stanowią one symboliczne wizje przeszłości, która dzięki międzypokoleniowemu transferowi traumatycznych doświadczeń jest wciąż żywa. Zniszczenie wojenne w realizacjach scenograficznych przybiera różne formy, od realistycznego odwzorowania okopów, piwnicznych schronów lub zgliszczy do metaforycznych kolaży inspirowanych wydarzeniami historycznymi, sztuką symboliczną (np. malarstwa Malczewskiego), ale także współczesną, zaangażowaną i feministyczną. Rozpatrywane tu spektakle są autorstwa reżyserów, którzy należą do różnych pokoleń i środowisk, skąd wynikają rozbieżności w podejściu do tematu wojny. Twórcy sięgają po różne

teksty literackie poczynając od mitów greckich przez reportaże po scenariusze autorskie odwołujące się do tekstów popkulturowych np. komiksów czy filmów.

Przedmiotem rozważań drugiego rozdziału *Pustostany postindustrialne* są spektakle, które poprzez wizualne nawiązania poruszają tematy zmian społecznych i systemowych. Będąca przewodnim motywem wizualnym postindustrialna, nieteatralna i surowa przestrzeń stanowi znak teraźniejszości i jest wynikiem zarówno zmian ustrojowych, jak i wyczerpania się utopijnych konstrukcji społecznych okresu industrializmu. Pofabryczne pustostany niegdyś przykład wyrafinowania lub technologicznego zaawansowania dziś są swoistym postapokaliptycznym krajobrazem. Opuszczone hale, hangary, domy kultury są dziedzictwem ustrojowych zmian. Tworzenie spektakli w tego typu miejscach to opowieść o współczesności, demokracji powstającej na ruinach komunizmu. Tworząc spektakle w postindustrialnej rzeczywistości reżyserzy wykorzystywali zarówno klasyczne dramaty Szekspira, jak i współczesne dzieła młodych dramaturgów odnoszących się bezpośrednio do własnych lub zasłyszanych historii. Nawiązywali też do popkultury. Współpracujący scenografowie podkreślali specyfikę tych nieteatralnych miejsc, odwołując się do ich dawnej funkcjonalności i przeznaczenia, skupiając się na wydobyciu ich unikalnego nastroju. Wybrane spektakle prezentują wyobrażenia o dzisiejszej rzeczywistości, która nie jest w stanie oderwać się od przeszłości. Współczesność jawi się w niej jako świat pełen zniszczonych obiektów będących symbolem dawnych wielkich idei.

Na rozdział trzeci *Śmieciowisko utopijne a rzeczywistość posthumanistyczna* składają się rozważania nad ostatecznym „obrazem źródłowym” stanowiącym wizualizację przyszłości pozbawionej człowieka. Kluczem estetycznym jest tandeta i kicz, nagromadzenie różnych przedmiotów odnoszących się do przeszłości ludzkości, oscylujących w różnych porządkach i nie pasujących do siebie nawzajem. Widok śmieciowiska czasami skonfrontowany zostaje z czystą, białą, laboratoryjną przestrzenią, w której funkcjonują ludzie przyszłości. Podstawą większości omawianych w tym rozdziale spektakli jest współczesna literatura popularna oraz twórczość pisarzy lubiących się w estetyce fantastyczno-naukowej: Stephena Kinga, Raya Bradbury`ego, Stanisława Lema, Michela Houellebecqa. Jednocześnie reżyserzy chętnie uzupełniają swoją futurologiczną narrację o teksty klasyczne (np. baśnie Hansa Christiana Andersena), a także nawiązują do muzyki i librett operowych i baletowych. Tworzone dystopiczne wizje są wyrazem lęków o przyszłość. Artyści przyczyn zbliżającej się katastrofy

upatrują w zgubnej działalności człowieka, która doprowadzić może do konieczności poszukiwania alternatywnej planety do zamieszkania.

W początkowym etapie badań nad realizacjami postapokaliptycznych wyobrażeń w najnowszym polskim teatrze wychodziłam z założenia, że biorą one swój początek w dalekiej przeszłości lub fantastyczno-futurystycznych wizjach. Jednak doświadczenie realnego strachu przed wirusem, wojną i nuklearną zagładą aktualizowały omawiane przeze mnie tematy, co nie jest dowodem na to, że twórcy teatralni posiadają umiejętność przewidywania przyszłości, lecz dobitnie pokazuje jak teatr (czasami raczej na poziomie znaku plastycznego, niż przekazu werbalnego) uwidocznia lęki i niepokoje o przyszłość podskórnie noszone przez nasze społeczeństwo w czasie ostatniego dwudziestolecia.

Barbara Jaimon